

KONSTRUKTIV YONDASHUV TUSHUNCHASI VA AHAMIYATI**Muxtarova Ruxshona Dilmurodjon qizi****Andijon davlat pedagogika instituti
maktabgacha ta’lim va maxsus pedagogika fakulteti
maktabgacha ta’lim yo’nalishi 102-guruh talabasi****Mukarramxon Xo’jabekova****Andijon davlat pedagogika instituti o’qituvchisi
<https://doi.org/10.5281/zenodo.19949921>****ANNOTATSIYA**

Ushbu tezis konstruktiv yondashuvning nazariy asoslari, tushunchasi va turli sohalardagi, xususan, ta’lim va yetakchilikdagi ahamiyatini atroflicha tahlil qiladi. Tezishda bilimlarni faol qurish, shaxsiy tajriba va ijtimoiy o’zaro ta’sirning o’rganish jarayonidagi markaziy roli yoritiladi.

Kalit so’zlar: Konstruktiv yondashuv, ta’lim, bilimlarni qurish, kognitivizm, ijtimoiy konstruktivizm, konstruktiv-rivojlanish nazariyasi, yetakchilik, Piaget.

АННОТАЦИЯ

Данная диссертация представляет собой всесторонний анализ теоретических основ, концепции и значения конструктивистского подхода в различных областях, в частности в образовании и лидерстве. В диссертации подчеркивается центральная роль активного конструирования знаний, личного опыта и социального взаимодействия в процессе обучения

Ключевые слова: Конструктивный подход, образование, конструирование знаний, когнитивизм, социальный конструктивизм, конструктивно-развивающая теория, лидерство, Пиаже.

ABSTRACT

This thesis provides a comprehensive analysis of the theoretical foundations, understanding, and significance of the constructivist approach in various fields, particularly in education and leadership. The thesis highlights the central role of active knowledge construction, personal experience, and social interaction in the learning process.

Keywords: Constructive approach, education, knowledge construction, cognitivism, social constructivism, Constructive-Developmental Theory, leadership, Piaget.

KIRISH. Bilim va o’rganish jarayoniga bo’lgan yondashuvlar insoniyat taraqqiyoti davomida doimiy ravishda rivojlanib kelgan. XX asrning o’rtalarida, xususan, 1950-yillarda kognitiv inqilobning yuzaga kelishi bilan bilimlarni passiv qabul qilishga asoslangan bixevioristik nazariyalarga nisbatan yangi, faolroq yondashuv – konstruktivizm shakllandi. Bu yondashuv o’quvchilarning bilimlarni o’z tajribalari va mavjud tushunchalari asosida faol ravishda qurishini ta’kidlaydi. Konstruktiv yondashuv nafaqat ta’lim sohasida, balki inson rivojlanishi, yetakchilik va boshqaruv kabi kengroq kontekstlarda ham chuqur ahamiyat kasb etadi.

Muammo bayoni: An’anaviy ta’lim tizimlari ko’pincha bilimlarni o’qituvchidan o’quvchiga bir tomonlama uzatishga qaratilgan bo’lib, bu o’quvchilarning tanqidiy fikrlash, muammolarni hal qilish va mustaqil o’rganish ko’nikmalarini rivojlantirishda cheklovlar yaratishi mumkin. Shuningdek, yetakchilik sohasida ham, rahbarlarning o’z-o’zini va dunyoni tushunish usullarini

rivojlantirishga e'tibor berilmasligi, ularning murakkab vaziyatlarda samarali qarorlar qabul qilish qobiliyatini cheklashi mumkin. Shu sababli, konstruktiv yondashuvning tushunchasini, uning nazariy asoslarini va turli sohalaridagi amaliy ahamiyatini chuqur o'rganish dolzarb hisoblanadi.

Tadqiqot maqsadi: Ushbu tezisning asosiy maqsadi konstruktiv yondashuvning mohiyatini, uning nazariy asoslarini har tomonlama yoritish, ta'lim va yetakchilik sohalaridagi namoyon bo'lish shakllarini tahlil qilish hamda uning amaliy ahamiyatini baholashdan iborat. Shuningdek, yondashuvning cheklovlari va kelajakdagi tadqiqot yo'nalishlari bo'yicha tavsiyalar beriladi.

Ilmiy yangiligi: Ushbu tezis konstruktiv yondashuvning kognitiv, ijtimoiy va rivojlanish nazariyalari kabi turli xil jihatlarini sintez qilib, ularning ta'lim va yetakchilikdagi o'zaro bog'liqligini ko'rsatadi. Mavjud adabiyotlarni tanqidiy baholash orqali, u o'zbek ilmiy kontekstida ushbu yondashuvning potentsialini va uni amaliyotga tatbiq etishdagi muammolarni yoritadi, shu bilan birga kelajakdagi tadqiqotlar uchun yangi yo'nalishlarni belgilaydi.

Tezisning tuzilishi: Ushbu tezis annotatsiya, kalit so'zlar, kirish, asosiy qism, xulosa va foydalanilgan adabiyotlar ro'yxatidan iborat.

ASOSIY QISM. Konstruktiv yondashuv – bu o'rganuvchilar bilimlarni passiv qabul qilish o'rniga, o'z tajribalari va mulohazalari orqali faol ravishda qurishini ta'kidlovchi nazariya. Bu yondashuv bilimlarni shaxsiy va ijtimoiy kontekstda shakllantirish jarayoniga urg'u beradi. Uning ildizlari 1950-yillardagi kognitiv inqilobga borib taqaladi, bu inqilob bixeviorizmga qarshi reaksiya sifatida yuzaga kelgan bo'lib, ichki fikrlash jarayonlariga e'tibor qaratgan.

Shveysariyalik psixolog Jan Piaget kognitiv konstruktivizmning yetakchi namoyandalardan biri hisoblanadi. Uning nazariyasiga ko'ra, bilimlar tug'ma emas yoki passiv ravishda o'zlashtirilmaydi, balki shaxsiy tajribalar va e'tiqodlar orqali quriladi. O'rganish faol jarayon bo'lib, unda o'quvchilar ishtirok etishlari, savollar berishlari va tushunchalarni amalda qo'llashlari talab etiladi. Piagetning fikricha, bilimlarni qurish jarayoni assimilyatsiya (yangi ma'lumotlarni mavjud aqliy tuzilmalarga – sxemalarga integratsiya qilish) va akkomodatsiya (yangi, ziddiyatli tajribalarni o'z ichiga olish uchun sxemalarni o'zgartirish) orqali amalga oshadi.

Konstruktiv yondashuvni tatbiq etishda ba'zi cheklovlar va qiyinchiliklar mavjud. Masalan, baholashning murakkabligi, o'qituvchilarni yangi pedagogik yondashuvlarga o'rgatish zarurati, o'quv dasturlarini moslashtirish va resurslarning yetishmasligi kabi muammolar yuzaga kelishi mumkin. Shuningdek, ba'zi tanqidchilar konstruktivizm bilimlarning subyektivligiga haddan tashqari urg'u berishi va obyektiv haqiqatni e'tibordan chetda qoldirishi mumkinligini ta'kidlashadi. Shunga qaramay, uning chuqur va mazmunli o'rganishni rag'batlantirishdagi salohiyati keng e'tirof etilgan.

Konstruktiv yondashuvning tamoyillari nafaqat ta'limga, balki kattalar rivojlanishi va yetakchilik sohasiga ham tatbiq etilgan. McCauley va boshqalar (2006) o'z maqolalarida konstruktiv-rivojlanish nazariyasining (CDT) yetakchilik va boshqaruvga qo'llanilishini ko'rib chiqdilar. CDT – bu kattalar rivojlanishining bosqichli nazariyasi bo'lib, u shaxslarning o'z-o'zini va dunyoni tushunish usullari qanday o'sishi va murakkablashishiga e'tibor qaratadi. Bu nazariya rahbarlarda "murakkab" tushunchani rivojlantirish uchun o'nlab yillar davomida targ'ib qilingan.

Tadqiqotchilar Kegan, Torbert va Kohlberg kabi olimlarning CDT doirasidagi ishlarini ko'rib chiqdilar. Ushbu nazariyalarning asosiy g'oyasi shundaki, insonning rivojlanish bosqichi uning dunyoni qanday idrok etishi, muammolarni qanday hal qilishi va boshqalar bilan qanday munosabatda bo'lishiga ta'sir qiladi. Yetakchilik sohasida eng ko'p o'rganilgan takliflardan biri shundaki, yetakchining rivojlanish darajasi uning yetakchilik samaradorligi yoki boshqaruv ko'rsatkichlariga ta'sir qiladimi.

CDT yetakchilikni rivojlantirish uchun katta salohiyatga ega. U rahbarlarga o'zlarining ichki tushuncha tizimlarini anglashga, o'z-o'zini aks ettirishga va murakkablikni qabul qilishga yordam beradi. Bu esa ularga yanada moslashuvchan, empatik va strategik yetakchi bo'lish imkonini beradi. Biroq, bu sohada nazariya va amaliyot o'rtasidagi bo'shliqni bartaraf etish uchun ko'proq empirik dalillar va amaliy tatbiq strategiyalari talab etiladi.

Konstruktiv yondashuv ta'lim va yetakchilik sohalarida bilimlarni o'zlashtirish, o'rganish va rivojlanishni tushunish uchun kuchli paradigma hisoblanadi. Uning asosiy g'oyasi – bilimlarning faol, shaxsiy va ijtimoiy qurilishi – turli sohalarda o'z aksini topadi. Ta'limda u o'quvchilarni passiv tinglovchidan faol ishtirokchiga aylantirib, chuqur tushunish va tanqidiy fikrlashni rag'batlantiradi. Yetakchilikda esa, u rahbarlarning o'z-o'zini va dunyoni tushunish usullarini rivojlantirish orqali ularning samaradorligini oshirishga intiladi.

XULOSA. Ushbu tezis konstruktiv yondashuvning bilimlarni o'zlashtirish, o'rganish va rivojlanishni tushunish uchun fundamental paradigma ekanligini ko'rsatdi. U bilimlarning shaxsiy tajribalar, mavjud tushunchalar va ijtimoiy o'zaro ta'sir orqali faol ravishda qurilishini ta'kidlaydi. J. Piagetning kognitiv konstruktivizmi bilimlarni assimilyatsiya va akkomodatsiya orqali qurish jarayonini yoritgan bo'lsa, ijtimoiy konstruktivizm ijtimoiy muhitning o'rganishdagi hal qiluvchi rolini ko'rsatdi. Ta'lim sohasida konstruktiv yondashuv an'anaviy modellardan farqli o'laroq, o'quvchilarni faol ishtirok etishga, tanqidiy fikrlashga va muammolarni hal qilishga undaydi, o'qituvchini esa facilitator rovida ko'radi. Yetakchilik sohasida esa, konstruktiv-rivojlanish nazariyasi (CDT) rahbarlarning o'z-o'zini va dunyoni tushunish usullarini rivojlantirish orqali ularning samaradorligini oshirishga intiladi. Ushbu yondashuv chuqur o'rganish, tanqidiy fikrlash va moslashuvchanlikni rag'batlantirishi bilan birga, uning amaliyotga tatbiq etilishi o'ziga xos qiyinchiliklar va cheklovlar bilan bog'liq.

Ushbu tezis konstruktiv yondashuvning keng qamrovli tahlilini taqdim etgan bo'lsa-da, uning ba'zi cheklovlari mavjud. Tadqiqot asosan mavjud adabiyotlarga tayanadi va empirik tadqiqotlarni o'z ichiga olmaydi. Shuningdek, konstruktivizmning barcha turlari va ularning har bir sohadagi chuqur tatbiqi to'liq yoritilmagan. Madaniy kontekstning konstruktiv yondashuvni tatbiq etishga ta'siri ham yanada chuqurroq o'rganishni talab qiladi.

Xulosa qilib aytganda, konstruktiv yondashuv bilimlarni yaratish va o'rganish jarayoniga yangicha nazar tashlash imkonini beradi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Nigmatov A.N. - Zamonaviy konstruktiv geografiya fani va ta'limi (Sirdaryo viloyati misolida). O'quv qo'llanma.
2. Yusupbekov N. va boshqalar - Texnologik jarayonlarni modellashtirish va optimallashtirish asoslari.
3. Piaget, Jean. Intellekt psixologiyasi. Totowa, NJ: Littlefield Adams, 1960.

4. Von Glasersfeld, Ernst von. Radikal Konstruktivizm: Bilish va O'rganish Usuli. London: Routledge, 1995.
5. Jonassen, David H. "Obyektivizm va Konstruktivizm: Bizga yangi falsafiy paradigma kerakmi?" Ta'lim Texnologiyasi Tadqiqot va Rivojlanish, vol. 39, no. 3, 1991, pp. 5-14.
6. Prawat, Richard S., and Robert E. Floden. "O'rganishning konstruktivistik qarashlariga oid falsafiy nuqtai nazarlar." Ta'lim Psixologi, vol. 29, no. 1, 1994, pp. 37-48.
7. Vygotsky, Lev S. Jamiyatdagi ong: Oliy psixologik jarayonlarning rivojlanishi. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1978.